

Nederlands (nieuwe stijl) en Nederlands, leesvaardigheid (oude stijl)

Vorbereidend
Wetenschappelijk
Onderwijs

Tekstboekje

1 Sinds 1977 voert Amnesty International
2 actie voor volledige afschaffing van de dood-
3 straf; sindsdien staat die straf periodiek ter
4 discussie. Tegenstanders, waaronder Amnesty,
5 achten die straf onverenigbaar met het recht op
6 leven. Maar dat recht wordt in internationale
7 mensenrechtenverdragen nergens precies
8 omschreven, bij gebrek aan eensgezindheid
9 over de juridische betekenis ervan. Die staat
10 niet vast maar verandert mee met de inzichten.
11 Daarom is het niet verwonderlijk dat een
12 algemene principiële veroordeling van de
13 doodstraf tot nu toe is uitgebleven.

2 H. Abma, bestuurslid van Amnesty
14 Nederland, betoogt in zijn proefschrift
15 *Gerechtigheid zonder beul* niettemin dat het
16 recht op leven een ethisch geldig argument is
17 tegen de doodstraf. Maar hoe onaantastbaar is
18 dat recht in de praktijk? Principiële tegen-
19 standers van de doodstraf maken zelf vaak een
20 uitzondering voor abortus en bepaalde
21 militaire acties.

3 Doodstraf is eeuwenlang gerechtvaardigd
23 op grond van het vergeldingsmotief. Zo
24 werden de naoorlogse doodvonnissen tegen
25 oorlogsmisdadigers gerechtvaardigd door
26 prominente katholieke strafrechtgeleerden als
27 W. Duynstee en D. van Eck. Maar vergelding
28 is een motief dat haaks staat op het gecivili-
29 seerde denkraam van principiële tegenstanders
30 van de doodstraf. Dit betekent dat men even-
31 zeer stelling zou moeten nemen tegen de
32 vergeldingsacties die landen als de Verenigde
33 Staten en Israël tegen respectievelijk anti-
34 Amerikaanse en anti-Israëlische activiteiten
35 plegen uit te voeren, waarbij talloze onschul-
36 dige burgers gedood worden.

4 Maar dat gebeurt niet. De rechtvaardiging
38 van die vergeldingsacties ligt in de bescher-
39 ming van de nationale veiligheid tegen de
40 georganiseerde misdaad van het terrorisme.
41 Als men een dergelijke legitimatie aanvaard-
42 baar acht, hoe kan men dan bezwaar maken
43 tegen de doodstraf ter vergelding en bestrij-
44 ding van criminaliteit die een ernstige bedrei-
45 ging vormt voor de openbare veiligheid?
46 Daarbij gaat het om het doden van plegers van
47 zware misdrijven na een openbaar proces
48 waarin de verdediging van de verdachte alle
49 kans heeft de bewijsvoering te ontcrachten.
50 Bij de eerder genoemde vergeldingsacties
51 worden onschuldige burgers zonder vorm van
52 proces om het leven gebracht.

5 Zo werd ook de NAVO-interventie in de
54 Kosovo-crisis gerechtvaardigd. Het motief
55 hiervoor was de bestrijding van het staats-
56 terrorisme van Servische zijde in Kosovo. Bij
57 die interventie zijn eveneens veel burger-

59 slachtoffers gevallen. Men spreekt in dit
60 verband eufemistisch over bijkomstige schade
61 bij precisiebombardementen op militaire
62 doelen. In het geval van Irak, waar Engels-
63 Amerikaanse luchtaanvallen op militaire
64 doelen ook gepaard gingen met het doden van
65 talrijke burgerslachtoffers, rechtvaardigde men
66 dit in dezelfde termen.

6 De rechtvaardiging van de NAVO-
67 interventie in de Kosovo-crisis is inmiddels
68 van verschillende kanten ter discussie gesteld.
69 Zo'n interventie, zo is opgemerkt, is alleen
70 gerechtvaardigd als dat ook in gelijksoortige
71 situaties geschiedt. Maar tegen het Turkse
72 terrorisme jegens de Koerden in eigen land,
73 waardoor duizenden burgers om het leven zijn
74 gekomen, wordt niet opgetreden. Sterker, het
75 wordt door NAVO-landen, waaronder ook
76 Nederland, actief gesteund door levering van
77 militair materieel. Tegen de doodstraf in
78 Turkije koestert men in de NAVO-lidstaten
79 niettemin principiële bezwaren. Wordt hier
80 niet met twee maten gemeten?

7 Immers, in een individueel geval neemt
82 men na een zorgvuldig gevoerd strafproces
83 principieel stelling tegen de doodstraf. Maar
84 als een staat in oorlogen of in de strijd tegen
85 terrorisme of nationale bevrijdings-
86 bewegingen, zoals die van de Koerden, talrijke
87 onschuldige burgers doodt, wordt dit als
88 bijkomstige schade zonder protest aanvaard
89 door dezelfde personen die tegelijk de dood-
90 straf principieel verwerpen.

8 Aan de Amerikaanse atoombommen op
92 Hiroshima en Nagasaki in 1945, waardoor
93 duizenden onschuldige burgers ter plekke om-
94 kwamen, hebben duizenden geïnterneerden
95 hun bevrijding uit Japanse kampen te danken.
96 Kunnen de dodelijke consequenties van die
97 atoombommen daarmee gerechtvaardigd
98 worden?

9 Overigens zijn ook orthodoxe gelovigen
101 van verschillende religies niet erg consequent
102 als zij in absolute termen stelling nemen tegen
103 abortus en euthanasie als ontoelaatbare
104 schending van de heiligheid van menselijk
105 leven, terwijl zij doodstraf en oorlog eeuwen-
106 lang gerechtvaardigd hebben en dat in veel
107 gevallen nóg doen.

10 De doodstraf bestaat nog in de meeste
108 landen. In islamitische landen vindt zij een
109 ultieme rechtvaardiging in het geloof. In
110 Amerika bestaat zij nog in 38 staten. Sinds
111 1976 zijn daar meer dan zeshonderd executies
112 geweest. Dit land pleegt daarmee, zo meent
113 *de Volkskrant*, naar West-Europese normen
114 een inbreuk op een fundamenteel mensenrecht.
115 Maar die straf is ook in West-Europa niet
116

117 volledig uitgesloten, zoals blijkt uit het
118 Europees Verdrag tot Bescherming van de
119 Rechten van de Mens uit 1950. De huidige
120 discussie in Amerika over de doodstraf gaat
121 niet zozeer over de doodstraf op zich, maar
122 over de vraag of de Amerikaanse rechtsgang
123 wel eerlijk en doeltreffend is. *It's called*
124 *capital punishment, but those without the*
125 *capital get the punishment*, is in dit verband
126 niet zonder cynisme opgemerkt.

11 127 In het Amerikaanse blad *The New Republic*
128 werd overigens de Europese kritiek op de
129 handhaving van de doodstraf in de VS
130 gepareerd met de opmerking dat afschaffing
131 ervan in Europa niet zozeer de volksopinie
132 weerspiegelt - opiniepeilingen illustreren dat
133 telkens opnieuw - maar veeleer het resultaat is
134 van een consensus onder de politieke en
135 intellectuele elites. Dat in Amerika nog steeds
136 de doodstraf bestaat, komt doordat het
137 politieke systeem daar meer onderhevig is aan
138 democratische invloeden dan de politieke
139 systemen in Europa, aldus dit blad.

12 140 Als doodstraf dan uit den boze is, waarom
141 hebben de principiële tegenstanders in Neder-
142 land en Europa destijds niet de naoorlogse
143 doodvonnissen tegen oorlogsmisdadigers ter
144 discussie gesteld? In één geval was daar mijns
145 inziens zeker reden voor geweest. De dood-
146 straf voor Max Blokzijl wegens zijn propa-
147 gandapraatjes voor de vijand tijdens de oorlog
148 lijkt me een onevenredig zware straf. Als men
149 die naoorlogse doodvonnissen excuseert
150 vanwege de bijzondere stemming direct na de
151 oorlog, waarin behoefte was aan een resolute
152 afrekening met de excessen van de oorlogstijd,
153 dan gaat dat niet meer op voor het doodvonnis
154 tegen Eichmann, dat in 1962 zonder protest
155 van principiële tegenstanders voltrokken werd
156 door een staat die daartoe formeel-juridisch
157 niet eens gerechtigd was en tegelijk als aan-
158 klager en rechter optrad.

13 159 Twee jonge juristen, H. Hoogers en A. de
160 Hoogh, hebben in *NRC Handelsblad* een lans
161 gebroken voor de doodstraf als sanctie van het
162 Internationaal Hof ter berechting van mis-
163 daden tegen de vrede en veiligheid van de
164 mensheid. Zij herinneren eraan dat het
165 Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en
166 Politieke Rechten van 1966 de doodstraf toe-
167 laatbaar acht voor de ernstigste misdrijven. In
168 de *Inleiding tot de Studie van het Nederlands*
169 *Strafrecht* (van D. Hazewinkel-Suringa,
170 voortgezet door J. Rummelink) wordt hand-
171 having van de doodstraf voor oorlogs-
172 misdadigers ook bepleit.

14 173 Door de doodstraf zonder enig voorbehoud
174 als ongeciviliseerd te veroordelen verabsolu-
175 teert men in feite een zienswijze die tijd- en
176 cultuurgebonden is. De Nijmeegse jurist W.
177 van der Grinten verabsoluteert ook als hij in
178 zijn proefschrift *Rechtmatigheid van de*
179 *doodstraf* de tegenovergestelde zienswijze
180 verdedigt door de doodstraf te rechtvaardigen
181 als een elementair 'recht' op vergelding. Iets
182 vergelijkbaars doet zich ook voor bij diegenen
183 die abortus en euthanasie vanuit een religieuze
184 overtuiging in absolute termen afwijzen.

15 185 Uiteindelijk is de oordeelsvorming in
186 sterke mate afhankelijk van de historische
187 context waarin zij aan de orde komt. Ook al
188 zijn we ons ervan bewust dat ons waarnemen
189 per se tijd- en cultuurgebonden is, er is toch
190 telkens weer een diepgewortelde neiging de
191 eigen opvattingen in absolute termen te pre-
192 senteren om zo sterker te staan in de ideeën-
193 strijd. De vraag wat als normen, waarden en
194 symbolen en dus als beschaving behoort te
195 gelden, is nu eenmaal telkens opnieuw inzet
196 van een botsing van verschillende concepties
197 van beschaving die om de voorrang strijden.
198 Het antwoord op die vraag is de uitkomst van
199 het zich ontwikkelende morele en juridische
200 bewustzijn en de krachten die daarop invloed
201 hebben, met andere woorden van het bescha-
202 vingsproces. Dat prominente grondleggers van
203 de idee der mensenrechten, zoals de filosofen
204 Locke en Kant, zich niettemin expliciet vóór
205 de doodstraf hebben uitgesproken, evenals
206 verlichte geesten als Montesquieu, valt alleen
207 in het licht van die historische context te
208 verklaren.

16 209 Wat de doodstraf betreft, ben ik van
210 mening dat een staat in moreel opzicht een
211 hoger stadium van beschaving bereikt als hij
212 de orde en veiligheid weet te handhaven
213 zonder zijn toevlucht te nemen tot het ultieme
214 middel van de doodstraf. In Nederland valt
215 heel wat aan te merken op de al te 'milde'
216 strafrechtpleging sinds de jaren zeventig. Als
217 reactie hierop krijgt een effectievere bestrij-
218 ding van criminaliteit prioriteit in de politiek.
219 Maar in de huidige historische context van
220 westerse landen als Nederland is mijns inziens
221 geen behoefte aan de doodstraf als uiterste
222 sanctie.

17 223 De doodstraf werd in 1870 in het burgerlijk
224 strafrecht afgeschaft; tijdens de Tweede
225 Wereldoorlog werd die echter weer ingevoerd.
226 Blijkbaar is het niet uit te sluiten dat in tijden
227 van ernstige morele terugval de behoefte aan
228 de doodstraf weer kan ontstaan.

naar: S.W. Couwenberg, oud-hoogleraar
staats- en bestuursrecht
uit: de Volkskrant, 9 september 2000

Onderstaande tekst is een bewerking van een artikel van cultuurhistoricus Thomas H. van der Dunk. Het verscheen op 1 april 2000 in NRC Handelsblad, geruime tijd voor het succes van de LPF en de moord op Pim Fortuyn, die beide zozeer de politieke situatie in Nederland veranderden.

Democratie gaat zonder debat failliet

1 Wie de klacht uit dat het in Nederland met de democratie maar matig gesteld is, staat niet alleen. De geringe opkomst van het electoraat en het ontbreken van pakken- de politieke thema's gelden als symptomen voor een groeiende malaise. Daarbij komt de ene affaire na de andere, neem bijvoorbeeld de recente onthullingen over het exorbitante dineer- en declareergedrag van sommige politici. Hierdoor heeft de politicus als persoon aan gezag ingeboet. Zijn maatschappelijk aanzien stijgt maar net boven dat van de pooier en de prostituant uit.

2 Het geringe respect voor de vaderlandse democratie houdt verband met de manier waarop ons land geleid wordt. Van politiek kun je in Nederland eigenlijk nauwelijks meer spreken, want politiek veronderstelt een debat; in Den Haag en omstreken wordt echter elke echte botsing van meningen zorgvuldig omzeild. Ons land lijkt het karakter van een éénpartijstaat aan te nemen, waarbij slechts aan de randen van het politieke spectrum, bij SP en SGP, nog wezenlijk afwijkende geluiden te horen zijn. Het belangrijkste adagium lijkt thans dat men alles wat op ruzie lijkt vooral moet vermijden, met als gevolg dat elk miniem meningsverschil prompt door de pers tot een enorm conflict wordt opgeblazen. Vervolgens gaat men vrolijk over tot de orde van de dag.

3 Nu is het streven naar consensus altijd al karakteristiek voor de Nederlandse democratie geweest. Wilde men het in een land van minderheden met elkaar uithouden, dan was dat in hoge mate vereist. De angst dat door politieke polarisatie Nederland doormidden zou breken, is diep in onze genen verankerd. "Iedereen telt" - om maar eens een verkiezingsleus van een grote politieke partij te citeren - en niemand duwt men hier te lande dus om zijn opvattingen overboord. Alleen de politieke randcriminelen van extreem rechts hebben zich te ver van de verbroederende volksgeest verwijderd om op een stem in het nationale kringgesprek te mogen rekenen.

4 Scherpslijpers worden niet buitengesloten, maar ingekapseld en zo aan het nog steeds bloeiende pacificatiemodel verplicht. Ook de laatste republikein toont

zich op het beslissende moment met een koninklijk lintje verguld. Principiële preken zijn misschien mooi om de eigen achterban een hart onder de riem te steken, in de praktijk doen we voortdurend pragmatisch zaken met andersdenkenden.

5 Iedereen telt, maar als iedereen evenveel telt, telt eigenlijk niets. De staat is in Nederland niet zozeer de spreekwoordelijke mammoettanker op de wijde oceaan, als wel een veerpont op een smalle rivier: zij roept bij de weinig verwerende passagiers de sensatie van het vrije varen op, maar schommelt in feite slechts een beetje heen en weer. Het resultaat is een regering zonder duidelijke koers. Als politici het debat uit de weg blijven gaan, dan is er weinig hoop. Op deze manier wordt de democratie uitgehold.

6 Een Nederlandse regering voert echter niet een bepaalde politiek, maar een bepaald beleid. 'Politiek' staat voor de praktische vertaling van een tevoren uitgedacht concept, 'beleid' voor het vormeloze product van een naderhand uitonderhandelde consensus, in een gedaante die men voorbij Winterswijk en Wuustwezel niet kent.

7 Het is typisch Nederlands om te menen dat het vooral op de organisatie aankomt en niet op de visie die erachter steekt. Dat heeft ongetwijfeld te maken met ons nationale instinct om fundamentele problemen niet openlijk te bediscussiëren, maar ze door oeverloos overleg net zolang weg te masseren totdat ook de allerlaatste opponent uitgeput naar de koffiepauze snakt. Het resultaat van die consensus mondt zodoende uit in beleid waar niemand van harte achter staat. Het is slechts het hoogst haalbare; het is werkbaar. Niemand is met de uitkomst echt zielsgelukkig, maar niemand is er ook helemaal tegen.

8 De belangrijkste doeleinden staan niet meer ter discussie, maar worden juist zorgvuldig buiten het debat gehouden, waardoor de bevolking de mogelijkheid om zich daarover uit te spreken wordt ontnomen. Dit geldt bovenal voor alles wat betrekking heeft op het nieuwe nationale geloofsartikel: de Grote Economische Groei. Er wordt niet meer gedebatteerd over de uitbreiding van Schiphol en de Betuwelijn, net zo min als

over de algehele flexibilisering, of het nu de arbeid, de sociale zekerheid of de winkel-tijden betreft.

9 Dit alles wordt met een beroep op de globalisering als 'onvermijdelijk' en 'onontkoombaar' doorgedrukt. De markt gebiedt een bepaalde koers en de markt heeft conform de laatste hype per definitie gelijk. Of de offers die daarvoor in de vorm van een jachtige 24-uurseconomie moeten worden gebracht wel opwegen tegen het verlies aan rust en welzijn, tegen de verzakelijking en daarmee verarming van het menselijk bestaan - die vraag kan tegenwoordig nauwelijks worden gesteld. Nederland zal dynamisch zijn of het zal niet zijn, dus hoe meer vliegbewegingen, vrachtauto's en volle wegen hoe beter. Vergeleken bij het dynamische stilstaan op de snelweg tijdens de ochtendspits in de Randstad oogt het schrijnend tekort aan verkeersopstoppingen in Denemarken inderdaad weinig dynamisch.

10 De grootheidswaan van middelmatige bestuurders uit de provincie doet vervolgens de rest. Hun behoefte om ook aan Ede en Epe wereldfaam te verschaffen in de hoop dat ooit een betonnen viaduct naar hen zal worden vernoemd, heeft in reeds meer dan één aangename woongemeente het leefklimaat én de financiën ernstig ontwricht. Zo schijnt recent in Venlo honderdvijftig miljoen gulden aan de aanleg van een nieuwe Maasboulevard te zijn besteed om het internationaal toerisme te bevorderen. Internationaal toerisme! In Venlo! Alsof al die Amerikanen die jaarlijks voor een vakantie naar Europa komen, zouden zeggen: Venlo! Natuurlijk, Venlo! Daar moet ik heen! We boeken meteen een hotel voor een week!

11 De politieke conflicten betreffen de laatste jaren dus de wijze van uitvoering van het beleid, niet de juistheid ervan. Bewindslieden die het veld moeten ruimen, doen dat voornamelijk vanwege een omstreden bedrijfsvoering, van de slechtplakkende paspoorten tot het gesjoemel op de visafslag in Urk, niet vanwege een omstreden bedrijfsdoel. De overheid wordt immers beschouwd als een soort bedrijf, waaraan je dezelfde eisen kunt stellen als aan een fabrikant van dekbedovertrekken. Debatteren over doeleinden is voor een goede bedrijfsvoering niet nodig, want het doel staat vast: er moet winst gemaakt worden. De Nederlandse politiek streeft alleen nog maar naar efficiëntie en kostenbesparing: de BV Nederland.

12 De politicus is dan ook een manager geworden. Hij wordt niet langer gezien als vormgever van de samenleving op grond van een mandaat van zijn kiezers. Hij is verworden tot een technocraat, tot een bureau-

cratisch begeleider van processen waarover hij inhoudelijk niets meer te zeggen heeft en waarvan de richting niet meer in het parlement, maar in de bovenetages van de kantoorlorens van internationale ondernemingen en geprivatiseerde overheidsdiensten wordt bepaald. Over het doel denkt de politicus niet meer na; dat is van tevoren al vastgelegd. Hem rest slechts de plicht dit doel met zo min mogelijk brokken te bereiken.

13 Dit is het klimaat waarin bij de overheid van ziekenhuis tot universiteit de manager kon oprukken, voor wie niet de inhoud maar de organisatie de hoogste waarde vertegenwoordigt, voor wie de organisatie en daarmee de reorganisatie doel op zichzelf geworden is. Of deze manager daarbij een school of een slachthuis onder zijn hoede heeft, maakt niet uit voor de hoeveelheid miljoenen die jaarlijks aan talloze organisatiebureaus met hun flitsende presentaties en glossy brochures wordt verspild. Voor hen is een kind evenzeer een 'product' dat 'op de markt gezet' moet worden als voor een slager een koe. Vakkennis en toewijding, voor de publieke sector zo essentieel, zijn in dit kader irrelevant geworden, want wát verkocht wordt, is secundair. Verkoopbaarheid wordt een doelstelling op zich en daarmee wordt winst gelijkgesteld aan geschiktheid en kwaliteit. Die criteria zijn ook door de overheid overgenomen, zodat elk ambtelijk diensthoofd nu in de veronderstelling verkeert zich als een innovatief ondernemer te moeten gedragen om niet aangezien te worden voor een stoffige sul.

14 De terugslag van deze ontwikkelingen op onze democratie is verontrustend. De door de overheid uit het bedrijfsleven overgenomen doelen en normen hebben er mede voor gezorgd dat ook de politiek aan inhoud en geloofwaardigheid heeft ingeboet. Wie uit hoofde van een publiek ambt geregeld met het grote geld verkeert, kan stevige benen niet ontberen. Hij moet zowel de schijn van zelfverrijking op algemene kosten zien te vermijden, als inzien dat zijn politieke opdracht niet bestaat uit het maximaliseren van winst. Dat betekent dat hij moet beseffen dat opbrengst en rendement in een democratie geen doel op zichzelf vormen en dat het doel zich nooit objectief en automatisch, met voorbijgaan aan de opinie van de bevolking, kan laten bepalen aan de hand van uitsluitend bedrijfskundige criteria.

15 Politiek bestaat immers bij de gratie van het besef dat er meer oplossingen bestaan en dus ook meer keuzemogelijkheden. Als politici voortdurend maar één weg openlaten, is van echte medezeggen-

schap geen sprake. Dan is het natuurlijk niet vreemd wanneer de burgers niet meer naar de stembus gaan - hun stem doet er toch niet meer toe: de echte beslissingen zijn al

achter hun rug om genomen. En als het doel als zodanig niet meer ter discussie staat, is de democratie failliet.

Einde

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.